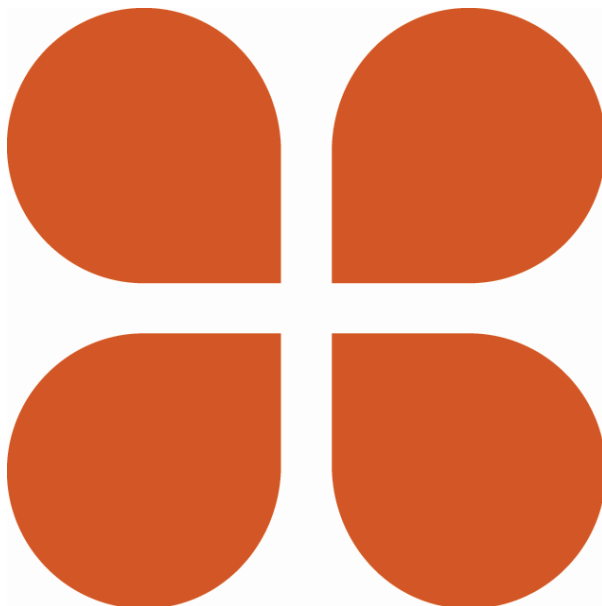

Runrapport från Riksantikvarieämbetet

Undersökningar av runristade och ornerade fragment i Väversunda kyrka, Östergötland

Riksantikvarieämbetet 2011

Box 1114

621 22 Visby

www.raa.se

riksant@raa.se

Datum 2011-11-09
Dnr 322-04035-2011

Avdelning
Förvaltningsavdelningen

Enhet Kulturvårdsstöd

Författare Magnus Källström

Undersökningar av runristade och ornerade fragment i Väversunda kyrka, Östergötland

Den 21 oktober 2011 har jag i samband med andra förrättningar besökt Väversunda kyrka i Östergötland och gjort en översiktlig inventering av de ristade stenar som förvaras där. Syftet med besöket var i första hand att undersöka några runristade kalkstensfragment som inte tidigare har varit registrerade av Runverket, men också att återlämna ett runstensfragment från en arkeologisk undersökning på kyrkogården 2007.

Från Väversunda kyrka finns ett mycket stort material av runristade och ornerade stenar och nya fynd har gjort att uppgifterna om antalet ristningar varierar i litteraturen. I *Östergötlands runinskrifter* (1911–18) anförs 6 ristade stenar från kyrkan (Ög 51–56), varav en utan runor. Till dessa kommer ett försvunnet fragment från Södergården norr om kyrkan (Ög 58), som av allt att döma har tillhört en gavelhäll till en gravkista (se teckning av O. Sörling i ATA). Arthur Nordén anför i sitt otryckta manuskript till ett supplement till *Östergötlands runinskrifter* (1948, ATA) ytterligare 9 ristningar (Ög 251–254, 290–294). I Fornminnesregistret upptas sammanlagt 22 bevarade fragment från kyrkan, varav 9 är samlade under Raä 2 (vapenhuset) och 13 under Raä 3 (tornvinden, tidigare i en kyrkbod). I den senaste versionen av *Samnordisk runtextdatabas* (2009) finns 16 stenar, varav 5 utan inskrift, medan Rikard Hedvall och Hanna Menander, *Inventering av tidigkristna gravmonument i Linköpings stift* (2009, s. 147 ff.), anger antalet bevarade fragment vara 27.

Eftersom det är svårt att överblicka vilka fragment som motsvarar vilka i de olika inventeringarna har jag valt att här ge en översikt av hela materialet. Noggrannare beskrivningar och läsningar anförs dock endast i de fall där stenen inte tidigare har varit registrerad i *Östergötlands runinskrifter* eller hos Nordén.

A. Vapenhuset

Intill västra väggen, från vänster:

1. Hedvall & Menander nr 277

Ristat fragment av grå kalksten (fig. 1). Storlek: 56 × 44 cm. Tjocklek: 6 cm.

Ristningen utgörs av ett flätmönster samt ovanför detta en kantföljande repstav.

Stenen har en rak överkant och ett tydligt rotparti och bör därför ha fungerat som en sidohäll i en gravkista. Märkligt är att den tillhuggna kanten till höger har sned vinkel i förhållande till överkanten. Ristningen är inte uppmålad.

Samma typ av ornamentik finns även på fragmentet Ög N254 (Hedvall & Menander 279), som förvaras på tornvinden (nr 11 nedan). De kan därför ha ingått i samma monument, men tyvärr hade jag inte tillfälle att pröva eventuella passningar mellan fragmenten. Båda fragmenten har en sned tillhuggen kant, men inte på samma sida. Detta talar snarast för att de har varit skarvade till varandra och att de inte är delar av samma häll.

Fig. 1. Fragmentet 1 i vapenhuset, som här är placerad upp och ned. Notera den sneda huggna kanten (här till vänster i bild). Foto Magnus Källström 2011.

2. Ög 52 (Raä 2:9; Hedvall & Menander nr 276)

Fragmentet motsvarar en del av Ög 52, som tidigare har legat som tröskelsten i den yttre kyrkodörren på kyrkans södra sida. Enligt Nordén (1948 s. 72) uttogs stenen 1947 och var då spräckt mitt över. Det andra fragmentet förvaras på tornvinden och motsvaras av Hedvall & Menander nr 293. Fragmentet i vapenhuset har spår av äldre uppmålning i svart (troligen av Nordén).

Intill norra väggen:

3. Ög 55 (Raä 2:2; Hedvall & Menander nr 275)

Ornerad sidohäll av kalksten. Ej uppmålad.

Östra väggen, från vänster:

4. Ög N251 (Raä 2:3; Hedvall & Menander nr 273 och 274)

Två delar av en runristad lockhäll av kalksten med passning. Runorna uppmålade med röd färg (Nordén), men inte den reliefhuggna ornamentiken.

5. Raä 2:4 (Hedvall & Menander nr 272)

Sidohäll av grå kalksten med ett flätmönster inom en rektangulär ram (fig. 2). Bevarad i sin helhet. Storlek: 123 x 40 cm. Tjocklek 11–12 cm. Ej upptagen hos Nordén (1948), men finns med på en bild från vapenhuset 1947 (ATA dnr 2796/1957). Ej uppmålad.

Fig. 2 Sidohällen nr 5 i vapenuset. Foto Magnus Källström.

6. Ög N253 (Raä 2:5; Hedvall & Menander nr 271)

Fragment av runristad kalkstenshäll. Står i hörnet mellan den östra och södra väggen. Ej uppmålad.

Intill södra väggen, från vänster:

7. Ög 56 (Raä 2:6; Hedvall & Menander nr 270)

Runristad lockhäll/gravhäll av kalksten. Uppmålad med röd färg.

8. Raä 2:7 (Hedvall & Menander nr 269)

Korsförsedd lockhäll av kalksten utan runor (fig. 3). Storlek: 43 × 93 cm. Tjocklek: 5 cm. Den finns ej omnämnd hos Nordén, men är troligen identisk med ett fynd som gjordes den 6 augusti 1947 vid grävning för dränering av yttermuren i gången på den norra sidan av kyrkan (Skrivelse från F. Gerefeldt 6/8 1947, ATA dnr 3652/47). Vid samma tillfälle skall också ha påträffats »en tydlig sidohäll till en sådan [s.k. Eskilstunakista], vilken dock icke är ornerad» samt andra obearbetade hållar. Sidohällen är troligen identiskt med det större av de oristade stenfragment som finns på tornvinden (se nedan s. 15). Lockhällen finns med på ett foto från vapenhuset 1947 (ATA). Ej uppmålad.

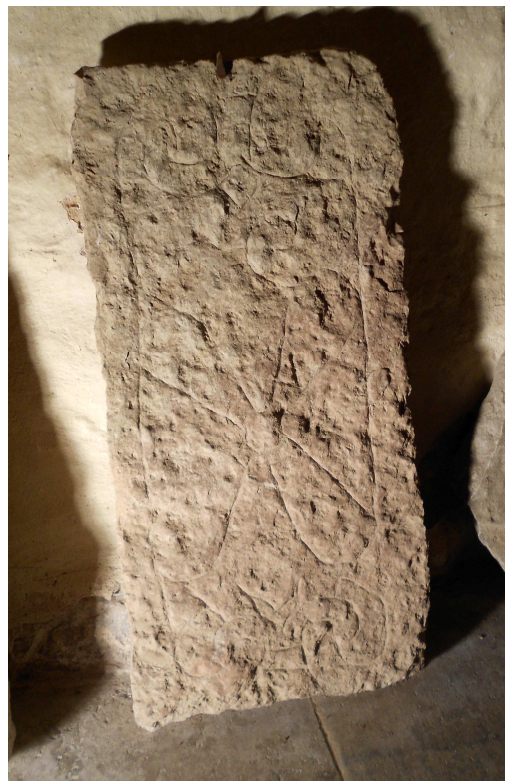

Fig. 3. Lockhällen nr 8 i vapenhuset. Foto Magnus Källström

9. Ög 54 (Raä 2:8; Hedvall & Menander nr 268)

Runristad sidohäll av kalksten till gravkista. Uppmålad med röd färg.

B. Koret intill norra väggen:

10. Ög N291 (Raä 2:1; Hedvall & Menander nr 278)

Sidohäll av kalksten med två inramade kors. Stenen har tidigare förvarats i vapenhuset intill den norra väggen (se foto i ATA 1947). Denna placering anges ännu i Fornminnesregistret

C. Tornvinden

Fragmenten på tornvinden (Raä 3:1) förvarades tidigare i en numera riven kyrkbod belägen 50 m S om kyrkan. Enligt Fornminnesregistret bestod samlingen av 13 kalkstensfragment »med drak- och slingornament, kors och 4 st med rest av runinskrift». Förbryllande nog anges också att »[b]land dessa är även 4 st kalkstensfragment utan inskrift». Förmodligen avses i detta fall egentligen »ristning». Fyra oristade fragment finns nämligen på kyrkvinden.

Vid mitt besök noterade jag följande fragment:

11. Ög N254 (Hedvall & Menander nr 279)

Fragment av sidohäll med ett flätat bandmotiv av samma typ som på Hedvall & Menander nr 277 i vapenhuset. Den sneda kanten till vänster är tillhuggen och ursprunglig. Uppmålad med röd färg samt delvis uppkritad.

12. Ög N252 (Hedvall & Menander nr 280)

Kalkstensfragment med rester av runinskrift. Runorna uppmålade med rött (Nordén). Ornamentiken är uppkritad.

13. Hedvall & Menander nr 281

Ristat fragment av grå kalksten (fig. 4). Storlek: 47 × 24 cm. Tjocklek: 7 cm. På stenen finns större delen av ett propellerkors, som nedtill begränsas av en vågrät linje. Ett mindre parti av ytan intill den ena korsarmen är reliefhugget. Stenen har ett ganska stort rotparti och bör alltså ha tillhört en sidohäll i en gravkista. Uppkridad.

Fig. 4. Det korsristade fragmentet nr 13 på tornvinden. Foto Magnus Källström

14. Hedvall & Menander nr 282

Ristat fragment av grå kalksten (fig. 5). Storlek: 45 × 33 cm. Tjocklek: 7 cm. Intill den ena kanten finns rester av en bågböjd ristad linje. Uppkristad.

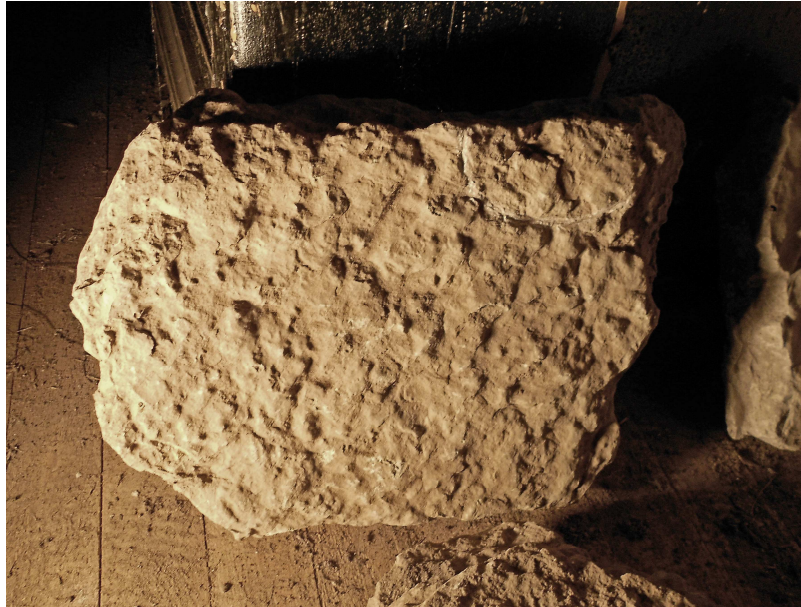

Fig. 5. Det ristade fragmentet nr 14 på tornvinden. Foto Magnus Källström

15. Hedvall & Menander nr 283

Ristat fragment av grå kalksten (fig. 6). Storlek: 54 x 44 cm. Tjocklek: 13 cm.
Ristningen utgörs av delar av ett kors, som har begränsats av en rektangulär ram.
Fragmentet har därför troligen tillhört en sidohäll i en gravkista. Uppkristad.

Fig. 6. Det korsristade fragmentet nr 15 på tornvinden. Fragmentet är här placerat med rotänden uppåt. Foto Magnus Källström

16. Hedvall & Menander nr 284

Fragment av lockhäll av kalksten (fig. 7). Storlek: 43 × 46 cm. Tjocklek: 7 cm. På baksidan finns kvarstannande jord. Ristningen är djupt huggen. Runbandet följer fragmentets ena kant och innanför finns rester av ornamentik. Mittytan är dock delvis avflagrad. Runhöjd: 11–12,5 cm. Uppkritad.

Inskrift:

...skut...

Till läsningen: Inga spår av runor före 1 s och efter 4 t. 2 k är inte stunget. I 3 u utgår bistaven nedanför huvudstavens topp. 4 t har dubbelsidiga bistavar ansatta nedanför toppen av runan.

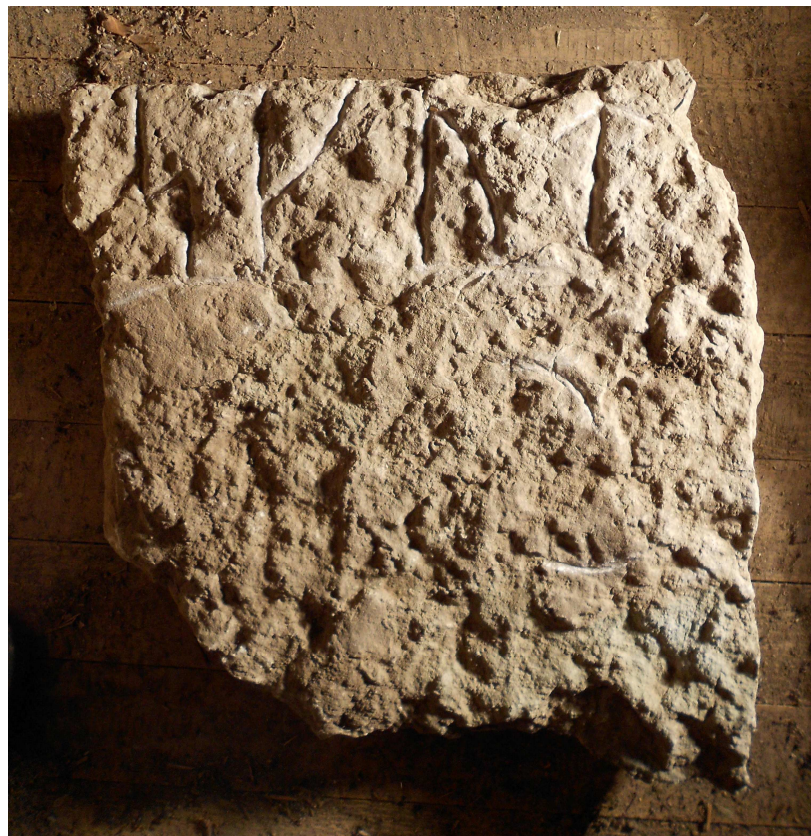

Fig. 7. Det runristade fragmentet nr 16 på tornvinden. Foto Magnus Källström

Runföljden utgör troligen resterna av ett namn och *Āsgautr* ligger då avgjort närmast till hands. Detta namn är i Östergötland – om man undantar belägget på

den dubiösa »Järmstastenen» Ög 60 – tidigare endast belagt en gång (ack. **askut** Ög 155). Det kan dock nämnas att efterleden *-gautr* på de östgötska runstenarna i regel skrivs med monografen **u** för äldre /au/ och att ett eventuellt belägg på Väversundastenen faller väl in i detta mönster (enda undantaget är nom. **au-gutr** Øygautr/Auðgautr på Ög 219).

17. Hedvall & Menander nr 285

Ristat fragment av kalksten (fig. 8). Storlek: 33 x 29 cm. Tjocklek: 7 cm. På stenen finns ristning i form av ett geometriskt mönster. Uppkrittad.

Fig. 8. Det ristade fragmentet nr 17 på tornvinden. Foto Magnus Källström

18. Ög N292 (Hedvall & Menander nr 286 + 292)

De två fragmenten utgör tillsammans med ett oristat stycke delar av samma sten. Denna finns tidigare upptagen hos Nordén som Ög N292 och var då oskadad. Troligen har den gått sönder i samband med någon flyttning. Jag lade samman de tre fragmenten (fig. 9), som tillsammans mäter 51 x 45 cm. Tjocklek: 7 cm. Det stora rotpartiet visar att det rör sig om resterna av en rest sidohäll. Ristningen är uppkrittad.

Fig. 9. Det ristade fragmentet nr 18 på tornvinden. Foto Magnus Källström

19. Hedvall & Menander nr 287

Fragment av ena kortändan av en lockhäll av kalksten (fig. 10), 49 × 43 cm stor. Tjocklek: 8 cm. På baksidan finns kvarsittande jord, som visar att den måste ha grävts upp ur marken, sannolikt på kyrkogården. Längs den ena kanten finns den nedre delen av ett runband och på mittytan rester av ornamentik. Ingen runa är fullständigt bevarad. Ristningslinjerna är uppdragna med krita.

Inskrift:

α-r-κ...

Till läsningen: 1 **α** står med toppen mot smalsidan. Runan har dubbelsidig bistav och är bevarad till en höjd av 8 cm. Toppen saknas, men genom avståndet till kanten kan den ursprungliga längden beräknas till 10 cm. Av runa 2 återstår 4 cm nedifrån av en huvudstav utan spår av bistavar. Därefter är det 6 cm till nästa

runa, vilket talar för att runan har haft bistavar på den högra sidan. Runa 3 är av allt att döma r. Av denna återstår 2 cm av basen till en huvudstav samt en 4,5 cm lång något vågig bistav som lutar åt vänster. Av runa 4 återstår 4 cm av en huvudstav nedifrån. Därefter är det 6 cm till nästa runa, vilket kan tala för att bistavar ursprungligen har funnits på den högra sidan. Runa 5 utgörs av den nedre delen av en huvudstav, som är bevarad till en höjd av 5 cm, samt den nedre delen av en bågböjd bistav snett uppåt höger. Denna är ansatt på huvudstaven 1,5 cm ovanför baslinjen. Runan skall snarast tolkas som en **k**-runa med lågt ansatt bistav (hellre än **þ**). Därefter finns inga ytterligare spår av runor på stenen.

Det är mycket möjligt att runföljden utgör resterna av ett namn och de bevarade runspåren tillåter suppleringar av namn som exempelvis *Alrīkr* och *Æirīkr*.

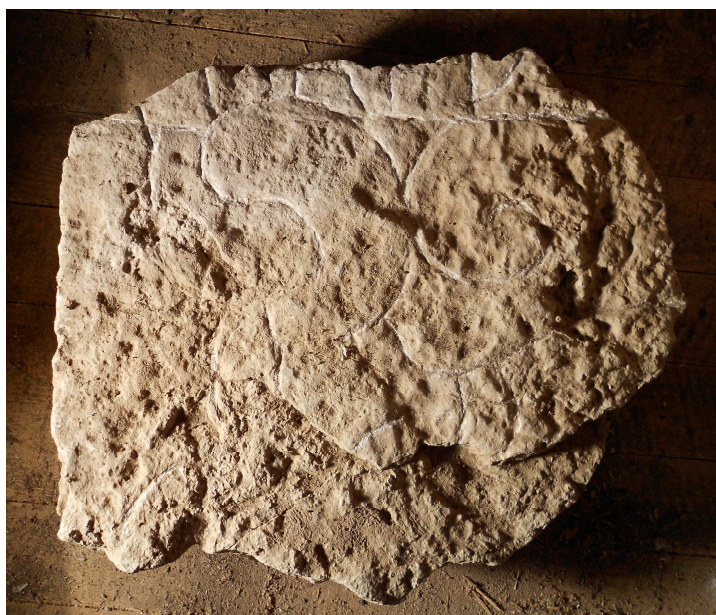

Fig. 10. Det runristade fragmentet nr 19 på tornvinden. Foto Magnus Källström

20. Ög N294 (Hedvall & Menander nr 288)

Fragment av grå kalksten (fig. 11). Storlek: 48 × 36 cm. Tjocklek: 14 cm. Reliefhuggen ornamentik på mittytan. Ingen runa är fullständigt bevarad, men runhöjden kan beräknas till 7 cm. Ristningen är uppmålad med svart färg (troligen av Nordén).

Inskrift:

... **ʝfir** : | **ʝ**...

Till läsningen: Av runa 1 återstår 1 cm av basen till en huvudstav och 2 cm av den nedre delen av en svagt böjd **u**-bistav. Avståndet mellan stavarna är 3,5 cm. På grund av skadorna går det inte att avgöra om runan har varit stungen (dvs. **γ**). I 2 f saknas huvudstaven ovanför ansättningspunkten för den övre bistaven samt spetsen av denna bistav. Topparna av runorna 3–4 **ir** saknas på grund av en kantskada. Tydligt skiljetecken efter 4 **r**. Runa 5 står i början av nästa slinga med toppen mot hällens kortsida. Den finns inte omnämnd av Nordén, men är markerad på hans fotografi. Inget skiljetecken finns före denna runa. Av runan återstår den övre delen av en huvudstav, som är bevarad till en längd av 6 cm. 1,2 cm nedanför toppen utgår en bågböjd bistav snett nedåt höger. Det är svårt att avgöra om runan har varit **u** eller **þ**. Mot den senare läsningen talar att man borde ha sett en insvängning av bistaven mot huvudstaven, eftersom endast 1 cm av denna huvudstav bör saknas. Läsningen **u** måste därför äga företräde.

Fig. 11. Det runristade fragmentet nr 20 på tornvinden. Foto Magnus Källström

Nordén meddelar inget om fyndomständigheterna. I en rapport från restaureringen 1947 (ATA dnr 3591/47) finns dock följande uppgift som kan syfta på denna sten: »Ett stycke ornerad och runristad kalksten hittades i kyrkmuren vid undersökning. I samma mur har tidigare tillvaratagits liknande fragment.» De tidigare påträffade fragmenten skulle i så fall avse fragmenten under Ög N291–293, som kyrkoherde

Fritz Gerefeldt 1946 hade hittat »liggande lösa på olika ställen ovanpå kyrkogårdsmuren» (Nordén 1948 s. 76[b]).

Intressant nog ser det ut som fragmentet kan ha tillhört en annan gravhäll från Väversunda, nämligen den sedan länge försvunna Ög 51. Denna sten skall enligt *Rannsakingarna* ha legat »västan om wapnhuuszdören» och finns avbildad i *Bautil* (B 921) tillsammans med ytterligare två runristade gravhällar (Ög 52–53). Enligt träsnittet var hällens ena hörn bortslaget och det nu bevarade fragmentet svarar mycket väl mot det saknade partiet både vad gäller inskriftens innehåll och utformningen av ornamentiken (se fig. 12).

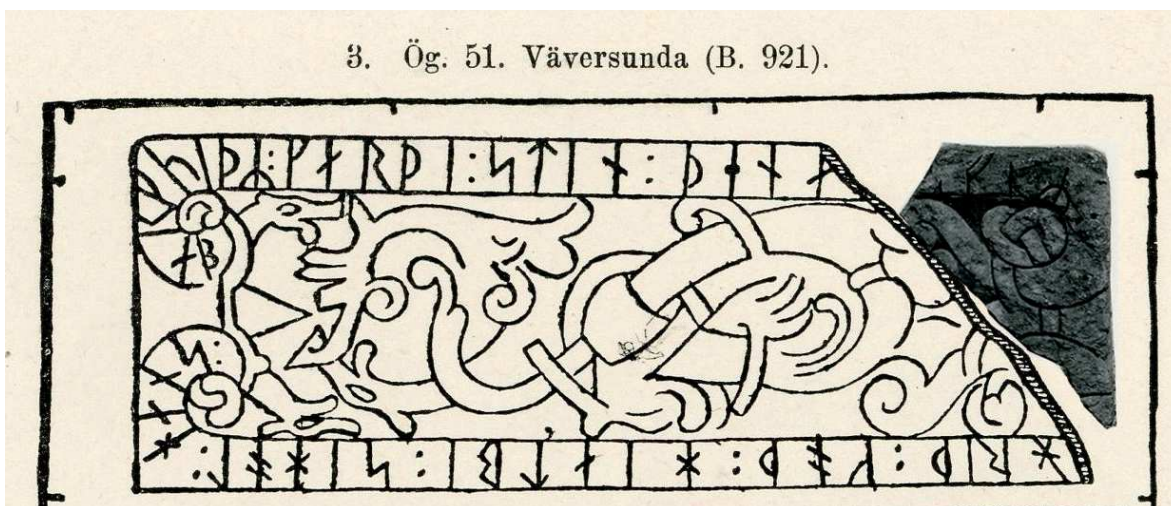

Fig. 12. Montage av träsnittet i Bautil av den försvunna Ög 51 samt fragmentet nr 20 tornvinden. Montage: Magnus Källström (efter Östergötlands runinskrifter samt foto av A. Nordén)

Inskriften har i så fall haft denna lydelse (med det inom [ ] efter B 921):

[barkuiþr : karþi : stin : þena] ... ʀfir : ʀ...[hriþ : koþ : hialbi : sihol : hans :]
Bergviðr gærði stæin þenna yfir u...hriþ. Guð hialpi siál hans.
 »Bergvid gjorde denna sten över ... Gud hjälpe hans ande.»

I lakunen mellan 21 **α** och 22 **ʀ** har förmodligen bara funnits ett skiljetecken. Lakunen mellan 26 **ʀ** och 27 **h** verkar inte ha omfattat mer än en runa. Brate (i ÖgR s. 52) antar att namnet har varit »(Si)gröd», men den nu föreslagna rekonstruktionen visar att det i stället har inletts med en u-runa. Att det verkligen är en u-runa stöds av att det inledande namnet **barkuiþr** verkar ha innehållit en u-runa av liknande typ med lågt ansatt bistav (se fig. 12). Av allt att döma rör det sig

om ett sammansatt namn med efterleden *-(f)røðr*, sannolikt i en delabialiserad form *-reðr* (av pronomenet *hans* i böneformeln framgår klart att det måste vara ett mansnamn och inte ett kvinnonamn på *-rīðr*). Förleden svarar i så fall mot runföljden *u...[h]*, där lakunen bara kan ha innehållit en runa och då rimligtvis en vokal. Det ligger då närmast till hands att anta att förleden har varit **u[i]h** motsvarande det välbekanta *Vīg-*. Namnet kan i så fall ha varit **Vīg-røðr*, men det måste påpekas att något sådant namn inte tidigare är belagt i något av de nordiska fornspråken. Helt omöjligt är det väl inte att namnet är lånat och återgår på det fornengelska *Wigred*. Hos Searle (*Onomasticon Anglo-Saxonicum* (1897) s. 491) finner man ett halvt dussin belägg för detta namn från perioden 928–1060, och kanske har det plockats upp av någon englandsfarare.

21. Ög N293 [A] (Hedvall & Menander nr 289)

Ristat fragment av grå kalksten. Storlek: 20 × 18 cm. Tjocklek: 5 cm. Fragmentet är hos Nordén upptaget under nr Ög 293 tillsammans med de två sammanhörande fragmenten Hedvall & Menander 290 och 291 (nr 22 nedan). Baksidan av fragmentet är ganska jämn, medan de senare har en mycket ojämn baksida. Detta talar för att fragmenten har tillhört olika stenar. Ristningen är uppkritad.

22. Ög N293 [B–C] (Hedvall & Menander nr 290 och 291)

Två ristade kalkstensfragment med passning. Tillsammans mäter de 31 × 28 cm. Tjocklek: 5 cm. På fragmenten finns tre kongruerande raka linjer, som troligtvis har tillhört ett kors. Ristningen är uppkritad.

Fig. 13. Oristade fragment på tornvinden. Det andra från höger visade sig tillhöra rotpartiet på nr 18. Det större fragmentet till vänster har en bearbetad kant. Foto Magnus Källström

Oristade fragment

På vinden finns också fyra oristade fragment (se fig. 13). Ett av dessa visade sig utgöra den avslagna roten till Ög N292 (nr 18). Ett större fragment med en rak huggen kant (längst till vänster på bilden) är sannolikt den oristade sidohäll som 1947 skall ha grävts upp norr om kyrkan (se ovan under punkt 8). Möjligen härrör också de övriga två fragmenten från samma fyndtillfälle.

23. Ög UVÖst2008:14;19 (Hedvall & Menander nr 441)

Fragmentet påträffades vid en arkeologisk undersökning på kyrkogården i augusti–september 2007 i samband med schaktningar för åskledare. Fyndplatsen låg ett par meter norr om kyrkans sydvästra hörn (se R. Hedvall i *UV Öst Rapport* 2008:14 s. 19). Fragmentet överlämnades till mig för undersökning den 21 oktober 2011 och jag placerade det samma dag i tornkammaren intill den södra väggen.

Fig. 14. Det runristade fragmentet nr 23, som hittades 2007 vid schaktningar på kyrkogården. Foto Magnus Källström

Grå kalksten. Storlek: 30 × 23 cm. Tjocklek: 7 cm. På fragmentet finns delar av ett rakt runband som följer en rak tillhuggen kant. På kanten finns tydliga huggmärken. Runhöjd: 11–12,5 cm. Ytan nedanför textbandet är reliefhuggen och bär rester av ornamentik. På delar av ristningsytan finns rester av en svart beläggning

som möjligen kan vara rester av bemålning (ej analyserad). Ristningen har inte målats upp.

Inskrift:

...n : si...

Till läsningen: Av runa 1 återstår 3 cm av den övre delen av en huvudstav i brottkanten och nedanför denna en bistav snett nedåt vänster. Runan har av allt att döma varit **n**. En fördjupning nära den nedre ramlinjen kan ge intryck av att linjen har fortsatt ned mot denna linje, men denna är sannolikt naturlig. Därefter följer ett tydligt kolonformigt skiljetecken. 2 **s** har formen **h**. 3 **i** är inte stunget. Ingen av runorna har troligen nått hela vägen ut till kanten. Efter runa 3 är det 6 cm till brottkanten, men några ytterligare spår av runor finns inte på fragmentet.

Inskriften är naturligtvis för kort för att säkert kunna tolkas, men det är mycket möjligt att runorna utgör resterna av frasen [su]n s[nn] »sin son». Av allt att döma har fragmentet tillhört en rektangulär lockhäll.

Innan det sistnämnda fragmentet tillfördes samlingen på tornvinden skall den enligt Fornminnesregistret ha omfattat fyra runristade fragment, men vid mitt besök fanns fem. Tre av dessa var kända av Nordén, medan två måste ha hittats efter hans inventering (motsvarande Hedvall & Menander nr 284 och 287, nr 16 och 19 ovan).

D. Långhuset

24. Ög N290 (ej medtagen i Fornminnesregistret eller i Hedvall & Menander)

I kyrkan finns ytterligare ett runristat fragment, som saknas i både Fornminnesregistret och i Hedvall & Menander. Det ligger som stöd under valvbågen vid den södra vägen, strax öster om ingången och upptäcktes vid uppbyggnaden av kyrkans golv i samband med restaureringen 1947. Ett försök att ta ut stenen i samband med restaureringen fick avbrytas på grund av rasrisk och den skulle i stället enligt planerna läggas blottad i kyrkans golv (ATA dnr 2967/47, Nordén 1948 s. 76a). Platsen är i dag täckt av en bänkrad ovanpå ett trägolv. Det verkar dock finnas någon sorts lucka i golvet, men det är osäkert om den kan öppnas på grund av ledningsdragningar längs väggen. Något fotografi av denna sten verkar inte finnas hos Nordén eller i Runverkets samlingar. I ATA förvaras däremot några

situationsbilder från 1947 (tillhörande dnr 3591/47), men de ger en ganska dålig uppfattning om ristningens utseende. Den skulle alltså behöva dokumenteras noggrannare och bör därför särskilt bevakas vid eventuella arbeten i kyrkan.

Stockholm 2011-11-09

Magnus Källström

Fil. dr, post-doc inom runforskningsområdet

Kopia till:

Länsstyrelsen i Östergötlands län, Kultur- och samhällsbyggnadsenheten

Vadstena och Dals församlingar

Rikard Hedvall, Riksantikvarieämbetet UV Öst